

arkivrapport

till. Länsstyrelsen i Södermanlands län
att; Per Gustafsson
611 86 Nyköping

från. Sörmlands Arkeologi AB, Lars Norberg

datum. 2015-12-18

ang. **förenklad rapport över arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning i anslutning till fornlämning 390, Fogdö prästgård 4:1, Fogdö socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län.**

Sammanfattning

Med anledning av att Fogdö kyrka har drabbats av fuktproblem och hussvamp har provgropar öppnats direkt norr om kyrkans långhus. Markingreppet utfördes för att kontrollera grundvattenförhållandena i det aktuella området. Parallellt med arbetet utförde Sörmlands Arkeologi AB en arkeologisk undersökning i form av en schaktövervakning eftersom markarbetet berörde fornlämningsområdet för Fogdö 390, en husgrund från historisk tid.

Vid schaktningen öppnades tre provgropar direkt norr om, och längs med kyrkans långhusfasad. I anslutning till två av provgroparna framkom delar av äldre jordbegravningar. Genom en smärre justering av groparnas läge kunde dock båda undvikas, varför bägge gravläggningarna kvarligger intakta. Utöver det kunde den högmedeltida kyrkans grundläggning dokumenteras i två skilda byggnadsfaser. I övrigt framkom inget av arkeologiskt intresse.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-6912-2015) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom rubricerat område (bilaga 1 & 2). Fältarbetet genomfördes 2015-12-16. Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg, arkeolog på Sörmlands Arkeologi AB.

Övervakningen genomfördes eftersom Vårfruberga-Härads församling har ansökt om tillstånd att få ta upp två provgropar i anslutning till Fogdö kyrka. Syftet var att kontrollera grundvattenförhållandena, då kyrkan drabbats av fuktproblem och hussvamp. Eftersom markingreppet berörde fornlämningsområdet för Fogdö 390, en husgrund från historisk tid, fattade Länsstyrelsen i Södermanlands län, med stöd av 2 kap 13§ Kulturmiljölagen (1988:950), beslut om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning.

Ansvarig för kostnaden var Vårfruberga-Härad församling. I samband med fältarbetet uppkom ett önskemål från församlingen om att öppna ytterligare en provgrop mittemellan de som omfattades av länsstyrelsens beslut. Detta löstes genom att länsstyrelsen kontaktades och gav sitt medgivande till en sådan utökning av insatsen (1st tjänsteanteckning nr 6912-2015-7).

Provgroparna öppnades längs med kyrkans norra långhusfasad. Cirka 35 meter nordväst om kyrkobyggnaden finns fornlämning Fogdö 390, en cirka 7 x 7 meter stor husgrund (bilaga 2). Enligt FMIS finns även ytterligare förhöjningar och ojämnheter i markytan mellan kyrkans parkeringsplats och bogårdsmurens norra sträckning.

Möjligen ska husgrunden knytas till det nunnekloster som enligt en hypotes har legat i anslutning till Fogdö kyrka under 1100-talet (Annell 1983, s. 84). Eventuellt anslöt klostret inledningsvis till den benediktinska regeln, men verksamheten vid Fogdö tycks ha upphört i samband med att cistercienserna etablerade sig vid Vårfruberga kloster under 1200-talets andra hälft (Annell 1983, s. 85f). Några tydliga arkeologiska spår av klostret har dock inte kunnat bekräftas, även om det finns en del intresseväckande arkitektoniska drag i anslutning till själva kyrkan (Norberg 2013, s. 67).

Undersökningsområdet utgjordes av kyrkogården, vilken här bestod av en plan gräsmatta som i norr avgränsades av en planterad rabatt i form av en rundel med buskar och småträd (figur 1). De övervakade schakten, vars sammanlagda yta uppgick till drygt 15 m², var belägna drygt 17 meter över havet (bilaga 3).

Syfte & målsättning

Syftet med undersökningen var att övervaka schaktningsarbetet, samt att i möjligaste mån undvika skador och vid behov dokumentera berörda lämningar.

Genomförande

Inledningsvis öppnades schakt 1 och 2 i nämnd ordning, varefter grävarbetet avslutades genom att schakt 3 öppnades (bilaga 3). Gräsmattan avlägsnades och jordmassor i form av matjord grävdes bort skiktvis ned till strax under orörd marknivå. På önskemål från SWECO's representant på plats grävdes dock schakt 2 betydligt djupare. Syftet var att säkerställa var berggrunden eventuellt tog vid. Detta kunde dock inte fastställas, då berget ligger djupare än erhållet schaktdjup på denna plats.

Schaktens storlek och läge dokumenterades genom manuell inmätning med måttband, samt beskrevs i text. Vidare upprättades en skalenlig planritning för hand över schakt 1. Arbetet dokumenterades kontinuerligt med digitalkamera (bilaga 4).

Resultat

Schakt 1. Schaktet var cirka 2,5 x 2,2 meter stort och cirka 0,7 meter djupt. Massorna utgjordes ned till ett djup av 0,5-0,6 meter av omrörd brun matjord, innehållande varierande mängder humant (obrönt) skelettmaterial. Utöver mindre ben noterades ett flertal lårben, överarmsben, delar av ett bäcken samt en käke. Frekvensen ben ökade påtagligt i schaktets norra del varvid också grävarbetet avslutades. Det kan förtydligas att inga ben här påträffades i läge. I massorna påträffades även två handsmidda spikar, vilka ej tillvartogs.

Utöver detta iaktogs, relativt nära fasaden, en mindre ansamling av kantiga, cirka 0,1-0,3 meter stora stenar strax under markytan. Då stenarna låg i det omrörda matjordslagret, samt att de inte bildade någon begriplig struktur avlägsnades de med maskin. Mot matjordslagrets botten påträffades även en dräneringsledning av rörtegel, vilken löpte i öst-västlig riktning,

cirka 1,6-1,7 meter ut från långhusets fasad. Det är oklart när ledningen grävts ned men det bör ha skett någon gång under 1900-talet (figur 2).

Mot schaktets botten kunde långhusets grundmur rensas fram. Muren bestod av cirka 0,5-0,7 meter stora stenar vilka grävts ned i ett frischakt som därutöver också fyllts med stenskrot av varierande storlek. De lägst liggande partierna var kallmurade utan bindemedel och stora luftfickor noterades (något som kan få till följd att regn- eller grundvatten lätt tränger in under murverket). Ovanpå detta var grundmuren konstruerad med ett mer rätblockigt stenmaterial, vilket fogats samman med kalkbruk (figur 3). Grundläggningen var nedgrävd i grå sandig silt med inslag av grus. I undergrunden noterades också ett par större rundade naturstenar.

Schakt 2. Schaktet var cirka 3,0 x 2,0 meter stort och cirka 2,7-2,8 meter djupt (figur 4). Inledningsvis öppnades även en i väster intilliggande yta ned till ett djup om 0,2-0,3 meter (bilaga 3). Här avbröts dock schaktningen eftersom en jordbegravning kunde identifieras genom att två smalben framkom i läge. Inga rester av en tråkista noterades. Läget dokumenterades, varvid jordbegravningen täcktes över i samband med igenläggningen.

Massorna inom det öppnade schaktet utgjordes, till ett djup om 0,5-0,6 meter, av omrörd brun matjord innehållande mindre mängder humant (obränt) skelettmaterial. Inga ben här påträffades dock i läge. I matjorden förekom spridda kantiga 0,2-0,3 meter stora stenar. Därefter vidtog ursprunglig markyta, vilken utgjordes av i grå sandig silt med inslag av grus och småsten (undergrund). Mot botten avtog grus och småsten, för att övergå i sandig silt.

Långhusets grundläggning i denna del var betydligt blygsammare än i schakt 1 och det saknades en kraftig grundmur nedgrävd i ett frischakt. Såvitt det gick att bedöma syntes dagermuren istället vila på en enklare grundläggning av tuktade och kantiga stenar, som i sin tur var marginellt nedgrävda i undergrunden.

Schakt 3. Schaktet var cirka 2,3 x 0,6 meter stort och cirka 1,1 meter djupt. Inledningsvis öppnades en i norr intilliggande yta ned till ett djup om 0,2-0,3 meter (bilaga 3). Här avbröts dock schaktningen eftersom en intakt jordbegravning kunde identifieras genom att ett lårben och ett smalben med skenben i läge påträffades. Inga rester av en kista kunde iakttas. Läget dokumenterades, varvid jordbegravningen täcktes över i samband med igenläggningen.

Massorna inom den öppnade ytan utgjordes av omrörd brun matjord ned till ett djup om 0,5 meter. Ursprunglig markyta utgjordes av i grå sandig silt med inslag av grus och småsten.

Även här var långhusets grundläggning betydligt blygsammare och överensstämde med den konstruktion som beskrivs i schakt 2 (figur 5).

Avslutande reflektion

Skillnaderna i grundläggningen avspeglar de olika konstruktionslösningar som tillämpats, dels då den ursprungliga kyrkan uppfördes under 1100-talets andra hälft, dels i samband med 1200-talets förlängning av långhuset (Forssblad 2010). Utöver detta påträffades inget av arkeologiskt intresse. Inga fynd tillvaratogs och samtliga lösfunna ben återdeponerades i de öppnade schakten, vilka lades igen efter avslutat arbete (figur 6).

Bilagor

- Bilaga 1. Utdrag ur terrängkartan med undersökt område markerat. Skala 1:50 000.
 Bilaga 2. Utdrag ur fastighetskartan (GSD) med FMIS och undersökt område. Skala 1:1000.
 Bilaga 3. Utdrag ur fastighetskartan (GSD), med provschakt markerade. Skala 1:100.
 Bilaga 4. Fotodokumentation.

Referenser

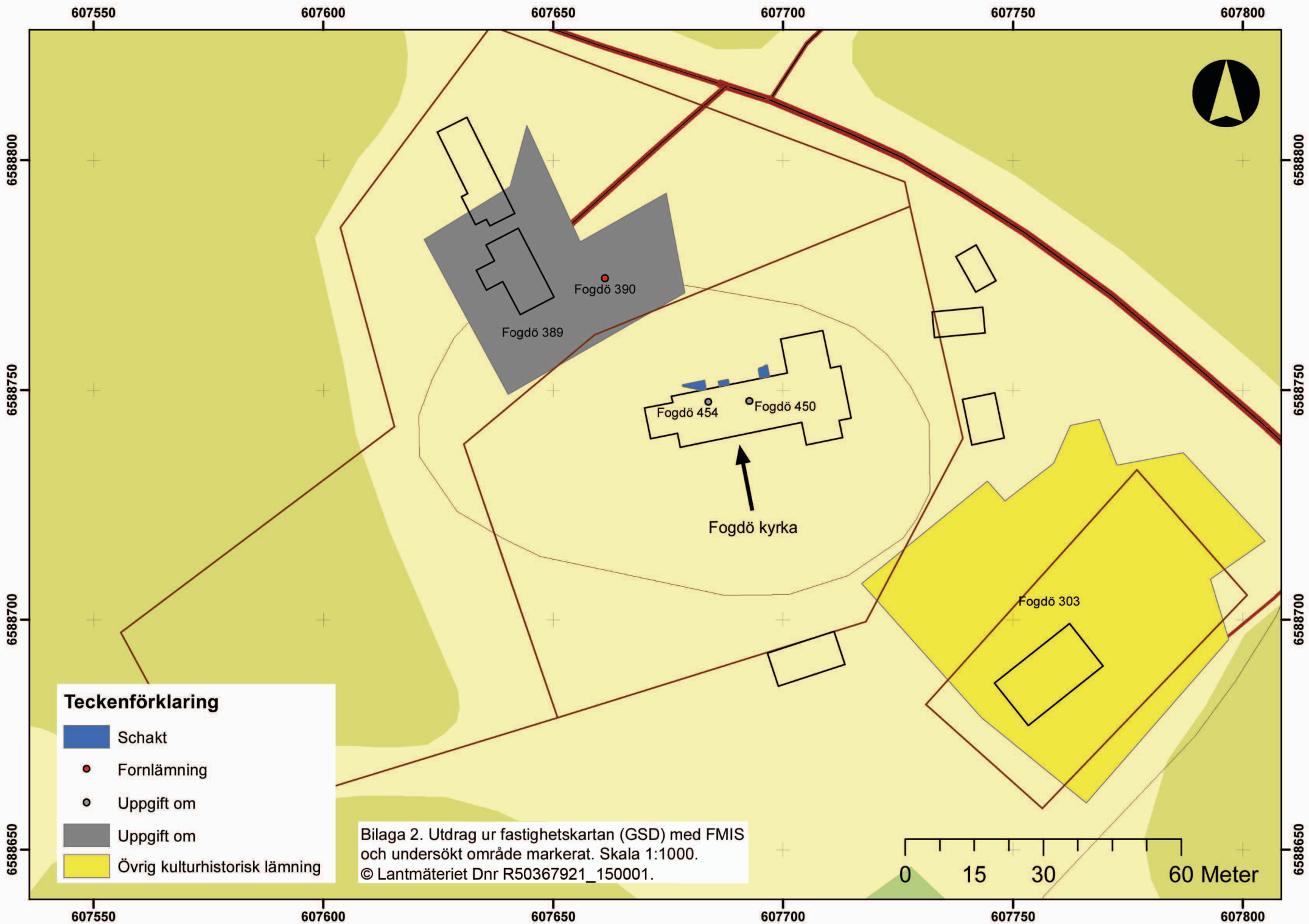
- Annell, Gunnar. 1983. Bidrag till Vårfruberga klostets äldsta historia. I: *Kyrkohistorisk Årsskrift 1983*. Red. Ingun Montgomery. Skrifter utgivna av Svenska kyrkohistoriska föreningen. Uppsala.
 Forssblad, Dag. 2010. *Fogdö kyrka. Vård- och underhållsplan 2010. Vårfruberga-Härads församling, Strängnäs stift, Södermanlands län. Del A & B*. Sörmlands museum. Nyköping.
 Norberg, Lars 2013. Sex ordnar och sju inrättningar – om Sörmlands medeltida kloster. I: *Medeltida klosterliv på Fogdön. Rapport från ett symposium om Fogdö och Vårfruberga kloster i augusti 2012*. (red. Tomas Wahlqvist). Föreningen Vårfruberga kloster. Strängnäs.

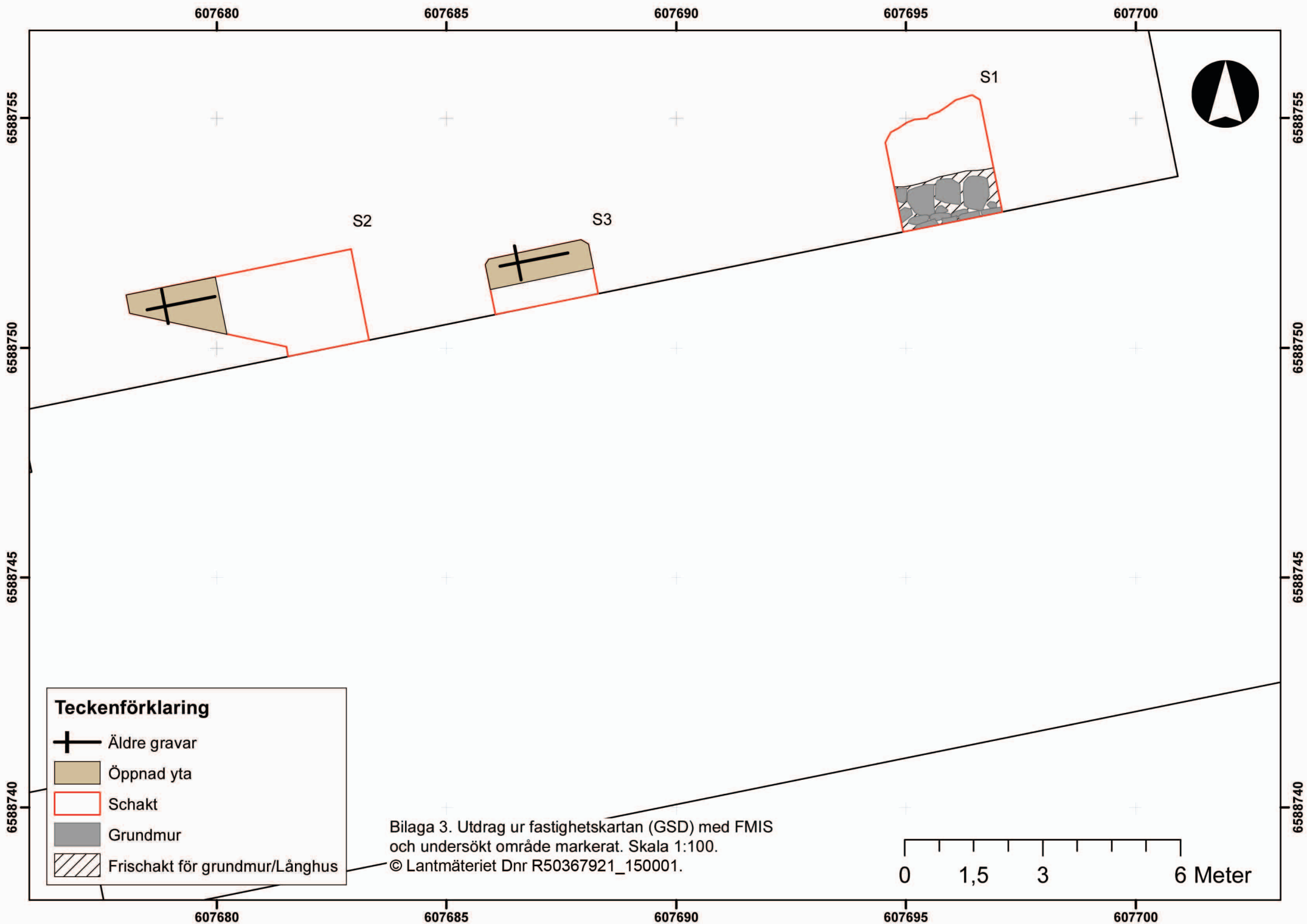
Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1526
 Länsstyrelsens dnr: 431-6912-2015
 Tid för undersökningen: 2015-12-16
 Personal: Lars Norberg
 Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 10H7c. Upprättad av Rikets allmänna kartverk.
 Skala 1: 10 000.
 N (x) 607681,54 E (y) 6588749,81
 Koordinatsystem: SWEREF 99TM
 Höjdsystem: RH 2000
 Undersökt yta: 15 m²

Dokumentationsmaterialet förvaras på ATA.

Bilaga 4. Fotodokumentation

Figur 1. Översikt över området med provschakt fotograferat mot sydväst. Till vänster schakt 1 och till höger schakt 2. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 2. Översikt över schakt 1 i samband med grävarbetet. Notera dräneringsledningen av rörtegel centralt i bild. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 3. Schakt 1 med långhusets grundläggning framrensad. Fotograferat mot söder. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 4. Översikt över schakt 2 från väster. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 5. Schakt 3 fotograferat mot sydväst. Notera den enkla grundläggningen jämfört med den som påträffades i schakt 1. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 6. Schakt 2 fotograferat mot sydost efter igenläggning. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.